II.

A FORDULAT ÉVADÁN

A KÖZSÉGI NÉPBIZOTTSÁG TEVÉKENYSÉGE

(...) „1944 végéig nem voltak meg a technikai feltételek arra, hogy a Községi Népbizottság teljes összetételben ülésezzen. Főleg négyszemközti kapcsolatokat tartottak fenn, ritkán 2-3 taggal együtt. Ebben az évben Sadžakov Živkót, Suvajdžić Jovant, Vlaškalić Jovant, Jandrić Manojlót és Bikicki Severt felvették a Községi Népbizottságba. 1944 augusztusában tartották meg a Községi Népbizottság első együttes ülését Rajić Lazar házában.

Ezen az ülésen, amelyet az említett háztulajdonos pincéjében tartottak, jelen volt Pajić Milan Deda, Vlaškalić Jovan, Sadžakov Nevena, Sadžakov Živko, Bogdanov Đura, Rajić Paja, Stojakov Sima, Suvajdžić Jova, Žekić Žarko, Rajić Lazar, Jandrić Manojla, Krstonošić Triva és Mudrinić Obrad.

Az ülésen Bogdanov Đuro a népfelszabadító bizottságok szerepéről beszélt, majd a körzeti pártbizottság levelének tartalmát ismertette. Ezután megválasztották a bizottság elnökét, alelnökét és titkárát. Az elnök Milan Rajić Deda, az alelnök Sadžakov Nevena, a titkár pedig Bogdanov Đuro lett. A következő népbizottsági ülést októberben tartották.

Ezekben a napokban már mind jobban érződött a háború végének a közeledte, és ennek hatására növekedett a fejetlenség.(...)"

(Lazar Plavšić: i. m., 340. o.)

ZSIDÓKAT HAJTANAK

(...) „A visszavonuló német hadsereg 1944 szeptemberében kb. ezer főből álló zsidó csoportot is kísért, magyarországit, akik annak idején a bori bányában kényszermunkán voltak. Szánalmas volt látni ezeket a kiéhezett, megfélemlített és lerongyolódott embereket. Útközben agyonvert társaikat ott a helyszínen, az út mellett kellet őket hagyni. Egy éjszakára a németek a zsidókat a cservenkai téglagyárba kísérték. Ki tudja, mi okból, az éj folyamán tüzet nyitottak az ottani tömegre, és az embereknek több mint a felét megölték. A lövöldözés és tülekedés közben néhányan megkísérelték a szökést, de a katonaság utolérte és agyonlőtte őket. Mindössze huszonegy embernek, úgy sebesülten, sikerült megszöknie. Ők egy sziváci tanyán kaptak menedéket.

Másnap az életben maradt zsidókat a német SS katonák Szivácon keresztül kísérték Zombor felé. A sziváci polgároknak alkalmuk volt látni ezeket a csonttá és bőrré soványodott embereket, akik szédelegve, egymásba kapaszkodva meneteltek. Azokat, akik elmaradtak, a helyszínen agyonlőtték. Cservenkáról Bárányjárásig (Jagnjevo) az út mellett harminchét holttestet hagytak.

A halál torkából megmenekült zsidókat dr. Stefan Sándor helybeli orvos kezelte. Mindannyian felgyógyultak, és a felszabadulás után mindannyian Magyarországra mentek."

(Lazar Plavšić: i. m., 325. o.)

A NÉMET LAKOSSÁG MENEKÜLÉSE

Alighogy egy kicsit mérséklődött a német hadsereg visszavonulása, elkezdődött a népvándorlás a faluból.

Október hetedikén éjfélkor a németek megkapták a parancsot az indulásra. Nyolcadikán reggel, pontosan nyolc órakor elindult a menet Zombor irányába.

Megdöbbentő látvány volt.

Ezek az emberek, főleg öregek, gyerekek és a nők mindössze egy fogatoskocsira vagy egy traktorpótkocsira valót vihettek magukkal. El kellett nekik menni abból a jólétből, amit egy életen át teremtettek. Ott kellett hagyniuk a több száz hold jól megmunkált és bőtermésű földet, a tanyát, a házat, a jószágot, a szép ruhákat, a jó bort a pincében és azt a sok ennivalót, amit jó előre bekészítettek...

Itt kellett hagyniuk a sok-sok szép emléket, meg a temetőben nyugvó hozzátartozókat, rokonokat, ismerősöket...

Újszivác német lakosságának a többsége elmenekült. Csak néhány család maradt – túlnyomó többségük idős ember –, de maradtak ott gyerekes anyák is. Többségük abban reménykedett, hogy ha vége lesz mindennek, talán számukra is akad majd idehaza egy kis hely, ahol majd meghúzódhatnak.

Azonban 1944. XI. 21-én jött az újabb rendelet.

A Jugoszláv Antifasiszta Tanács határozata értelmében

minden német nemzetiségű polgárt megfosztottak jugoszláv állampolgárságától. Ezután megkezdődött az itt maradt németek tömeges lágerba (táborba) hurcolása. Legtöbben közülük ott haltak meg. Akik életben maradtak, azok többsége kivándorolt Németországba, de voltak olyanok is, akik 1948 után mentek el.

Azóta közülük sokan jártak már „idehaza", meglátogatták volt birtokukat, házukat... Virágot helyeztek az elhagyatott temetőkben nyugvó hozzátartozóik sírjára. Az a néhány nap alatt, amíg itt jártak, elfelejtettek mindent, ami csak történt velük. Bántalmat, fájdalmat, a kisemmizést...

NAGY HURCOLKODÁS A FALUBAN

Miután az újsziváci németek többsége elmenekült, szinte félelmetes némaság nehezedett a falura. Egy-két napig uralta a falut, de később már az éhező jószág lármája zavarta meg a csöndet. A néhány itthon maradt német család nem győzte etetni a sok baromfit és a jószágot. Az „etetők" úgy oldották meg a kérdést, hogy a baromfit egyszerűen kicsapták az utcára. A jószágot úgy-ahogy csak győzték, ha naponta nem is, de minden másnap megetették.

A sok baromfi az utcán szemet szúrt egyeseknek, mert egy-két napi habozás után többen úgy döntöttek, hogy humánus érzéstől vezérelve ők is eljártak az elhagyatott házakba a jószágot etetni. Egy-két napig még csak győzték a járkálásos etetést, majd rájöttek, hogy sokkal egyszerűbb, ha a jószágot az élelemmel együtt hazaviszik, azok csak meglesznek a sajátjukkal. Akiknek meg nem voltak állataik, azoknak éppenséggel jól jött... Nagyon sokan vélekedtek így, mert csakhamar jóformán egy fia jószág sem maradt Újszivácon az elhagyott házakban.

Hála ezen emberek „állatbaráti szeretetének", megmentették az állatokat a biztos pusztulástól. Később sokan azt is kitalálták, hogy jó lesz az ittmaradt ingóságra is „vigyázni", nehogy valaki megdézsmálja azt. Így azután néhány ósziváci lakos megfigyelés céljából átjárt naponta többször is, és be-

benézett egy-egy gazdátlan házba. Eleinte csak körülnéztek, és ha netán kisebb értékes tárgyat találtak, magukkal vitték „megőrzés" céljából. A találékonyabbak rájöttek arra is, hogy „dragaccsal", talicskával több holmit lehet „megmenteni" a nemkívánatos tolvajoktól. A legtalálékonyabbak az elmenekült gazdára hivatkozva egyszerűen beköltöztek az elhagyott házakba.

Miután jó házigazdának bizonyultak, és tudtak mindent, hogy hol van, a többség úgy döntött, hogy kocsira pakolja mindazt, ami csak elmozdítható, és hazaviszi „megőrzésre". Úgy gondolták, hogy jobb, ha a holmi náluk van, mintsem hogy valaki ellopná. A házat meg úgyse bántja senki...

Azokban a napokban igazi népvándorlás volt a faluban. Olyan volt ez a látvány, mint amikor az újsziváci vásárból áruval megrakott kocsikkal jöttek Ószivác felé vásárosok. Mondták is sokan, hogy még soha ilyen jó nem volt, hiszen, ha valakinek valami hiányzott, elment az újsziváci vásárba, ott mindent ingyen lehetett venni. Egyesek azt is mondták, hogy a kommunizmus küszöbén vagyunk.

Az csak természetes, hogy a szajrézóknak nevezett tolvajok nem a magyarok és nem is a németek közül kerültek ki.

Mindenből volt bőven. Még az utcára is jutott. Egy-egy jól megpakolt kocsiról, ha netán leesett egy párna, edény, valamilyen más tárgy, azt otthagyták, nem volt érdemes felvenni, hiszen maradt még holmi Újszivácon.

A „FELSZABADULÁS”

„1944. október 20-án reggel fél kilenc körül Čservenka felől kerékpáron megérkezett a faluba Borisz Sahov százados és a Vörös Hadsereg két fegyveres katonája. A nagymalom közelében levő Nikola Lančuški háza előtt tartózkodók, amikor észrevették, lelkesedéssel üdvözölték az érkezőket. Sahov százados Simo Stojakov kíséretében – aki már megérkezésükkor csatlakozott a felszabadítókhoz – a községházára mentek. Itt Živko Sadžakov, a Népfelszabadító Bizottság tagja fogadta őket, majd kerékpáron elrohant Rajić Deda házához, mert tudta, hogy ott tartózkodnak a Népfelszabadító Bizottság tagjai, hogy közölje velük az örömhírt. Simo Stojakov pedig azonnal értesítette Bikicki Severt, az Októberi Forradalom egykori harcosát. Amikor megérkezett, Bikicki elvtárs összeölelkezett Sahov elvtárssal és azonnal beszélgetni kezdtek. Akik a Rajić házban tartózkodtak, azok is a községházára mentek. Köztük volt Đura Bogdanov, Petar Rašković, Paja Rajić, Lazar Pavkov, Kosta Kaluđerski, Maca Pejin, Manojlo Jandrić, Ljubo Pejin és mások. Útban a községháza felé találkoztak Mudri Antal rendőrvezetővel és lefegyverezték, de nem bántalmazták. A községházán nem volt már egyetlen egy tisztviselő sem. Az irodák üresek voltak. Bikicki Sever közvetítésével Borisz Sahov százados Đuro Bogdanov elvtárssal kezdett beszélgetni.(...)

A felszabadulás híre csakhamar elterjedt a faluban. Még a legtávolabbi utcákból is özönlött a nép a községháza felé. A községháza előtt és az udvarban üdvözölték egymást az egybegyűltek, örültek a felszabadulásnak. Sokuknak könnycsepp futott a szemébe. Egyeseknek azért, mert túlélték a kínzásokat, és megérték a szabadságot, az édesanyáknak pedig a még börtönökben és munkásszázadokban sínylődő hozzátartozóik jutottak az eszükbe, hogy azok nem lehettek jelen a legszebb eseményen, a falu felszabadulásánál...

A délutáni órákban még két orosz egység érkezett a faluba. Ezeket a Sokol otthonban szállásolták el. Mind több nép jött össze a községháza körül. Többen ételt és italt is hoztak magukkal, de nemsokára megszólalt a zene is, így a vigadalom a késő éjszakába nyúlt.

Nagyon jellegzetes az, hogy ezen az ünnepségen nem nyilvánult meg semmilyen gyűlölet a németek, sem pedig a kiemelkedőbb horthysta beállítottságú magyarok ellen. Úgy látszik, hogy az örömmámorban elfelejtették az igazságtalanságokat, a gaztetteket, az erőszakot, amit velük szemben elkövettek."

(Lazar Plavšić: i. m., 353–354. o.)

A NÉPFELSZABADÍTÓ BIZOTTSÁG

„A Népfelszabadító Bizottság ülését, amelyet még illegalitásban október 20-ára hívtak össze, mondhatnánk úgy is, hogy az ünnepi ülést, délután két órai kezdettel meg is tartották.

Ezen megerősítették Milan Rajić elnöki és Đuro Bogdanov titkári tisztét, jegyzőkönyvvezetőnek pedig Živko Lančuškit választották meg. Ott bízták meg az adminisztrációs munka megszervezésével is. Az ülésen megvitatták a faluban uralkodó helyzetet. A rend és a béke fenntartása érdekében a következő határozatokat hozták meg:

Felhívjuk a polgárok figyelmét a következőkre:

1) Tilos minden lopás és harácsolás.

2) Mindennemű sértegetés és személyes leszámolás.

3) Azok a személyek, akiknek katonai vagy civil fegyvereik, lőszerük, ruhájuk vagy cipőjük van, adják át a községházán. Akik ezt nem teszik meg, azokat a katonai hatóságok megbüntetik.

Október végéig a Népfelszabadító Bizottság a következő határozatokat hozta meg:

Jelen voltak: Nestor Ačanski, Sever Bikicki, Đura Bogdanov, Žarko Žekić, Radoslav Žekić, Milan Živanov, Rade Ignjatović, Rada Kaluđerski, Nenad Kresojev, Triva Ksrtonošić, Milan Vojina Majski, Sava Malešev, Alinka Mihajlović, Nikola Mihajlović, Voja Mokić, Mitar Nićetin, Sava Nićetin, Dušan Pavkov, Borivoj Pejin, Mita Pejin Bačin, Rajko Pejin Plavšić, Nikola Plavšić, Milan Rajić Deda, Lazar Rajić, Mitar Rajić, Vlajko Rašković, Živan Rašković, Toma Rašković Agin, Toma Rašković Lepojkin, Živko Sadžakov,

Milica Sadžakov, Nevena Sadžakov, Sima Stojakov, Jovan Suvajdžić, Lazar Suvajdžić és Dušan Hadžić.

Október 21.

Akiknek valamilyen katonai vagy civil fegyverük, vagy pedig valamilyen katonai ruhájuk vagy felszerelésük van, azonnal adják át a községházán. Ellenkező esetben átadják őket a katonai bíróságnak.

Ettől a naptól kezdve este héttől reggel ötig tilos az utcán való közlekedés. Akit elfognak, szigorúan megbüntetik.

Újra felhívják a figyelmet, hogy ha valakit tetten érnek valamilyen lopáson, letartóztatják és átadják a katonai bíróságnak.

Október 22.

Minden üzletet, amelyeknek a tulajdonosai jelen vannak, kötelesek kinyitni. Az árak pedig nem lehetnek magasabbak az október 20-ai áraknál.

Október 24.

Felhívják a polgárok figyelmét, hogy az orosz katonákat kérelmekkel ne a magánházakhoz vagy a raktárakba küldjék, hanem a községházára.

Továbbá senki sem költözhet be az elhagyott házakba, azok a polgárok pedig, akik az ósziváci elmenekült németek jószágait etetik, legyenek holnap délelőtt 7 és 12, délután pedig 2 és 5 óra között a német házaknál, mert a bizottság összeírja a jószágot.

Október 25.

Elrendeljük a következőket:

1) Azok, akik gazdátlan jószágot, disznót vagy lovat hazahajtottak, azonnal jelentsék a helyi bizottságban.

2) Mától kezdve a hentesüzletekben korlátozott mennyiségben lehet húst és zsírt vásárolni.

3) Azok a polgárok, akiknek a német katonai hatóságok elhajtották kocsijukat és lovukat, azonnal jelentkezzenek a

helyi bizottságban. Ugyanakkor felhívjuk azokat a polgárokat is, hogy azonnal jelentkezzenek azok is, akiknél eltulajdonított disznók, tehenek vagy lovak vannak.

Október 28.

1) Korlátozzák a polgárok kijárását az utcán és a mezőn este hattól reggel hat óráig.

2) Minden rádiókészüléket a tulajdonos köteles személyesen bevinni az óvodába nyilvántartás végett. A készüléket öt nap után minden őszinte hazafi visszakapja.

3) Minden erőszakot, lopást és gyilkolást szigorúan a háborús idők törvényei szerint büntetnek.

4) Minden őszinte hazafi vegyen részt a hitleri és a horthysta ellenségeink feljelentésében, hogy azokat átadják a bíróságoknak, és elnyerjék méltó büntetésüket.

5) Minden fegyvert, katonai felszerelést, ruhát és cipőt – mint állami tulajdont – adják át a helyi bizottságokban.

6) Huszonnégy órán belül el kell tüntetni mindenféle magyar nyelvű feliratot.

7) Az élelmiszerüzleteken kívül minden kereskedést a továbbiakig zárva kell tartani.

8) Tilos az alkohol kimérése és árusítása.

Október 28.

– Azok a földtulajdonosok, akik nem tudják felszántani és bevetni földjüket, jelentkezzenek a helyi bizottságokban. A munkálatokat traktorral fogják elvégezni.

– Azok a személyek, akiknek nincs házuk vagy lakásuk, jelentkezzenek a helyi bizottságban.

– A 16 és 50 év közötti német és magyar férfiak és nők jelentkezzenek a helyi bizottságban!

Csak néhány határozatot soroltunk fel, amelyeket a helyi bizottság közvetlenül a felszabadulás után hozott meg."

(Lazar Plavšić: i. m., 362–363. o.)